

ДА ЛИ ЈЕ ДЕФИНИТИВНО ИЗГУБЉЕН СПОМЕНИК СА НАТПИСОМ КТИТОРА ЦРКВЕ У ДРАЧЕВУ?

Натпис усјечен ћириличким словима пред црквом у Драчеву, поменуо је у свом чланку о старинама Поповог поља завалски игуман Христифор Михаиловић. Он се њиме није детаљније бавио, као што се том приликом, објављујући у првом броју Гласника Земаљског музеја Босне и Херцеговине у Сарајеву, није детаљније бавио садржином осталих поповопољских натписа. Ипак, заслуга је његова што је ове драгоцене споменике ћириличке писмености у овом дијелу Херцеговине поменуо (и натпис племените калуђерице Полихроније) и што је одмах на почетку излажења *Гласника* указао на њихов искључиво православни карактер¹. Водећи се овом објавом завалског игумана, о натпису је детаљније писао проф. Вид Вулетић-Вукасовић. Он је оставио биљешку о садржају, али је, што је јако важно, назначио мјесто гдје је плоча са словима лежала. Ево што о споменику пише дубровачки професор: „Плоча је pored samijem vratima crkve. Sv. Vrača Kozme i Damjana u selu Dračevu (u Popovu), te leži razi ostale kaldrme (patosa) pred crkvom, pa joj se nemože izmjeriti visina. Ploča je obična, te nema na njoj nikakava simboličkog znaka niti uresa. – Narod priča, da je ondje ukopan knez Radašin, pa se eto slaže donekle sa nadpisom“. На крају чланка, аутор се захвалио игуману манастира Завала². На тај начин проф. Вукасовић нам је оставио преважно свједочење о положају споменика чији је цртеж добио од оца Христифора. Он у свом чланку расправља присуство имена Радоје у Херцеговини, налазећи неку аналогију у натпису на Крсту у Некуку код Стоца који наивно датира у 1048. годину. Споменик на Некуку, припада 15-16. вијеку, као и читава значајна некропола на томе мјесту у непосредној близини Стоца. Натпис је објавио и заслужни Љуба Стојановић, сабирач српских записа и натписа³. Коначно, а то је важно за наше питање, натпис је шездесетих година 20. вијека затекао епиграфичар и археолог Марко Вего који је пружио фотографију маркираног натписа (могуће одливка)⁴. Тако сазнајемо да је плоча са натписом ктитора још увијек лежала на свом мјесту у то вријеме.

Из свих ових чланака може се докучити и да је прије више од једнога вијека, пред црквом, око споменика, постојало неко попличање које није дозволило дубровачком професору да утврди димензије плоче.

Много пута долазио сам у порту цркве у Драчеву, тражећи два споменика ћириличке писмености од којих је један овај ктиторов. У порти је лежао, и данас лежи, и други споменик који храни ћирилички натпис који слави Бога. Он се налази пред црквом Св. Врачева Козме и Дамјана (судећи по димензијама споменика које сам могао утврдити). До недавно, он је служио за одлагање цемента. Уколико би управо овај споменик чувао други драчевски средњовјековни натпис, тада би се натпис налазио у западном – сјеверозападном дијелу споменика који је прерастао и прекрио велики храст. Он нам је данас због тога недоступан.

У разговорима са мјештанима могао сам чути тврдњу да приликом најновијег попличавања које је изведено у зони испред прочеља цркве није уочена плоча. То би могло значити да је она одстрањена раније, или да је посве утонула, што је мање вјероватно. И овим чланком позивамо све мјештане који би могли пружити обавјештења о плочи са натписом да нам се јаве.

¹ Христифор Михаиловић, Попово у Херцеговини, Гласник Земаљског музеја Босне и Херцеговине III, Сарајево, 1889, 16

² Vid Vuletić-Vukasović, Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva, god. IX., broj 1., Zagreb, 1887, 11-12

³ Љубомир Стојановић, Стари српски записи и натписи, књига 3., 24, бр. 4891

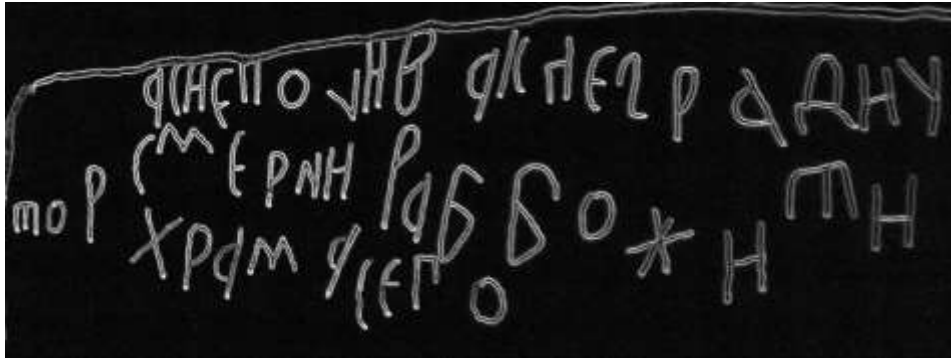
⁴ Marko Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, tom II, Sarajevo, 1964, 52, br. 107

Споменик у Жакову (Попово поље) који припада фамилији Бобана, био је у науци оглашен изгубљеним. Тако сам о судбини споменика дознао и од мјештана. Располагало се само са невјештим, недовољно прецизним, цртежом Ћира Трухелке. Ипак, недавно, овај драгоцен споменик 15. вијека који је везан за стару цркву Св. Архиђакона Стефана, пронашли смо г. Павле Ратковић и ја у једном детаљном претраживању гомиле прекривене грмљем. На тај начин он се придружио корпусу од четири стара натписа из порте ове поповске цркве. Један је, нажалост, дефинитивно изгубљен приликом радова на уређењу гробља.

Ово је можда прилика да још једном укажемо на значај оваквих писаних споменика. Овдје је чак у питању натпис градитеља цркве Радича. Желим га упоредити са натписом ктитора у мјесту Бијељина гдје су споменици средњега вијека лежали у зони џамије, као и натписом калуђера Рапала у Придворици у Борчу који је извађен из зграде тамошње џамије. Такође, са изгубљеним натписима у порти цркве Св. Тројице у Гареву (Гацко). Његова важност за српску народну и црквену историју је немјерљива. Марко Вега, коме дугујемо снимак натписа, одређио је овај споменик првој половини 15. вијека, а други, са натписом: СЛАВА БОГУ МИЛОМ ВИЈЕКОМ (!) у 15. вијек. Када се погледа снимак М. Вега, одмах се види да натпису недостају полугласи. Овим кратким чланком указао бих само на облик слова Б и Д и Ж која нам, поред језичких одлика натписа, могу помоћи у његовом датовању. Ова ће слова говорити да је натпис највјероватније настао током 15. вијека. Он по свом општем плану, распореду слова у простору, иако троредни, припада неуредним хумским натписима 15. вијека. Одаје руку словима невјештог клесара. Ипак, чињеница да је црква Св. Врачева у Драчеву подигнута од стране ктитора Радича, подупире поглед на Хум 15. вијека као земљу Православља. Даакле, земљу која стоји у окриљу и организационом устроју Српске Православне Цркве и њене свете матице цркве у Пећи. Концем 15. вијека у Требињу је резидирао владика Василије, а по њему, много познатији Висарион. Овај натпис драчевску цркву придружује црквеним грађевинама које су извјесно постојале, подигнуте или обнављане у 15. вијеку. Не бих се овом приликом усудио све их побрајати, али ћу поменути цркву Св. Пророка Илије у Месарима и цркву Св. Великомученице Варваре у Кочелима, да поменем само неке веома близу Требињског манастира. Веома велики проблем у погледу житеља Херцеговине на прошлост сопствене земље, који сам уочио у бројним разговорима, лежи у начину перцепције једног врло уочљивог резултата Цвијићеве антропогеографске школе, овдје оличене у дјелу Јевта Дедијера „Херцеговина“, а свакако наслоњене на предања о миграцијама. Такав проблем сам посматрао и у Боки, у новском крају, који је сав насељен из источне Херцеговине. Овдје је, наиме, уочено да је велики дио данашњих источнихерцеговачких родова досељен током 19. вијека. Али, у перцепцији чињенице миграције, утицајем аустроугарске и комунистичке-титоистичке пропаганде, то јест замагљивања цјелине проблема, створен је дефектни модел историјског процеса који се може изразити на сљедећи начин: фамилије из на пр. Црне Горе, назначене и препознате по регионалној ознаци земље, прелазе током 19. вијека на земљу назначену и препознату по регионалној и локалној ознаци земље. На пр.: Попово, Жаково, Драчево... Ова историографија изњедрила је модел парцијалног, локалног назначивања историјских процеса, умјесто модела аксиоматског назначивања својстава земље. Тако је исфорсирана слика фрагментованог историјског процеса који је разуђен и неповезан главним културним и вјерском биљегом земље представљеним масивним гробним спомеником који познајемо као грчки гроб - стећак. А она би, извјесно, показала нераскидиву цјеловитост вјерског и културног простора, његове културолошке истости. Ако би и занемарили чињеницу присуства стариника у херцеговачким и бокешким селима (како је то чинила историографија друге половине

20. вијека⁵), тада би јасно морали сагледати миграцију у оквирима цјеловитог културно-вјерског простора. Усељеник у новој земљи није сусрео ништа што није оставио у старој земљи. У психолошком смислу, он је током два до три дана путовања, све понио са собом (у себи). Ма гдје да су Срби живјели, они су гледали ка жаришту и услови слободе: Светој Пећкој Матици Цркви. Такав је био и поглед ктитора цркве Св. Врачева Козме и Дамјана у поповском селу Драчево.

Овај кратки текст представља позив и молбу аутора да изведемо још један напор да евентуално пронађемо овај ћирилички споменик.

А СІЕ ПОЧИВА КНЕЗ РАДИЧ
СМЕРНИ РАБ БОЖИ ТИ
ТОР ХРАМА СЕГО

⁵ Горан Комар, Црква Рождство Св. Јована Крститеља на Лоберу (Суторина, Херцег Нови), 2002; Горан Ж. Комар, Фалсификовање херцеговске историје о Морејском рату (1684-1699), Херцег Нови, 2005; Горан Ж. Комар, Ћирилични натписи Старе Херцеговине (са прегледом крстова) Подгорица, 2016.